

Barn, barndom og medier

Introduksjon til temanummeret

Vebjørng Tingstad

I det dette nummeret av *Barn* går i trykken, herjer Harry Potter-feberen i vår del av verden. Det hevdes at J.K. Rowlings bøker er oversatt til 47 språk og solgt i 110 millioner eksemplarer¹. Men Harry Potter er langt mer enn bøker. Filmselskapet Warner Bros bringer oss via Harry Potters webside² inn i en verden der vi kan søke opptak på Hogwarts (skolen der Harry Potter går), bli plassert i et av skolens *four houses*, finne den rette tryllestaven og annet nødvendig utstyr for å være elev på skolen. I tillegg til disse mulighetene for å gå inn som aktive deltagere i en virtuell lek, inneholder websiden dessuten en høyst materiell *virkelighet*. Lenker til Hogwarts-avisen *Daily Prophet* orienterer om faktiske nyheter og arrangementer, to trailere (filmsnutter) fra filmen og en utskrift av *online chat* mellom forfatteren og mennesker som har stilt henne spørsmål. *Wizard Shop* tilbyr kjøp av det som kalles de offisielle Harry Potter-produkter. Bøker, skrivesaker, leker, spill, video og lego kan kjøpes online med kredittkort. Fenomenet føyer seg inn i rekken av eksempler på at det kommersielle markedet og mediene driver en form for sambruk, der alle ledd i produksjonen har gjensidig nytte av hverandre.

Utviklingen av medier har de siste tiår vært gjenstand for stor oppmerksomhet både i den offentlige samtalen og innenfor forskning. De til enhver tid nyeste mediene har hatt en tendens til å få mest oppmerksomhet. Som vi ser av eksemplet ovenfor er mediebildet i dag langt mer komplisert og sammensatt enn tidligere. Flere medier brukes

---

¹ Avisen *The Mirror*, 20. oktober 2001.

² www.harrypotter.com.

gjærne samtidig og ulike medier er koblet sammen ved at for eksempel tegneserier, bøker, filmer og TV-program er lenket til PC'n via blant annet CD-rom og Internett.

Interessen for medier er ofte knyttet til, på den ene siden, de mulighetene medier gir for informasjon og underholdning og, på den andre siden, bekymring for hva mediene gjør med mennesker. Bekymringen er særlig rettet mot barn som blir oppfattet som sårbare for mediepåvirkning og dermed avhengige av opplæring og beskyttelse. Maria Winn's *The Plug-in drug* (1977) og Neil Postman's *The Disappearance of Childhood* (1982) er eksempler på bøker som ser medieutviklingen og spesielt de elektroniske mediene, som en trussel mot barndommen. I kontrast til dette synet, og med stadig mer styrke, hevdes det at barn er kompetente mediebrukere som ved å få leke og prøve seg fram, utvikler ferdigheter som voksne ikke nødvendigvis kan lære dem. Barn og unge blir forstått som en generasjon som behersker de nyere digitale mediene. Dette perspektivet begrepsliggjøres gjennom for eksempel uttrykk som *det kompetente mediebarnet* og *nettgenerasjonen*. Seymour Papert's *The Children's Machine* (1993) og Don Tapscott's *Growing up Digital: the Rise of the Net Generation* (1998) representerer sentrale bidrag til dette perspektivet.

Disse måtene å forstå barn og medier på blir i dag kritisert for både å være essensialistiske og deterministiske i den forstand at barn og unge nærmest blir ansett som en ensartet gruppe som enten er uskyldig og sårbar eller naturlig mediekompetent. Begge posisjonene reflekterer en slags sentimentalitet i forhold til barn der blant annet ulikheter i forhold til hvordan barndom leves blir undervurdert.

Simply to blame the media, or indeed to celebrate them, is to overestimate their power, and to underestimate the diverse ways in which children create their own meanings and pleasures (Buckingham 2000:57).

En sentral institusjon som kan bidra til å utfordre slike dikotomiske perspektiver er skolen. Skolen hevdes imidlertid i liten grad å inkludere barns ulike hverdagserfaringer, deriblant medieerfaringer, i undervisningen (Erstad 1997). Tvert imot, lages et skille mellom det som anses som verdifullt i undervisningen (gjærne rotfestet i en tradisjonell dannelsesideologi) og nye medier. Ved at skolen opprettholder dette skillet, konstrueres et motsetningsforhold mellom skole og fritid. De nye mediene oppfattes som noe man helst bør unngå i skolen, mens eldre og

spesielt trykte medier på papir representerer undervisningsmaterieell det bør stimuleres til å bruke. Lesing, leseferdighet og skriftkultur er tema som har vært gjenstand for mye bekymring i kjølvannet av det som hevdes å være den digitale revolusjonen. Dokumentert nedgang i bok- og avislesning har resultert i ulike typer stimuleringstiltak, for eksempel *Aksjon txt 2001* i Norge³.

Artiklene i dette særnummeret av *Barn* berører på ulike måter temaet barn og medier. Forfatterne er medieforskere fra Danmark, Sverige og Norge. De representerer fag innenfor både humaniora og samfunnsvitenskap. Sammensetningen av bidragene har ikke hatt som siktemål å skape noe helhetlig bilde av barnemedieforskningen i Norden. Det har imidlertid vært vesentlig å la ulike medier og perspektiver være representert. Dermed tar artiklene for seg både generell mediebruk og enkeltmedier som bøker, aviser, TV og video. I tillegg gir flere av bidragene innsikt i mer grunnleggende begreper og perspektiver knyttet til mediediskurser, produksjon, kjønn, dannelse og undervisning. Fundamentale perspektiver i flere av artiklene er dessuten forholdet mellom mediesyn og barndomssyn.

Jesper Olesen undersøker påstanden om at barn er et særlig publikum. Han reiser et viktig spørsmål om hvilke underliggende rasjoner som ligger bak at barnemedieforskere ser etter forskjeller mellom barn og voksne. I dette ligger en diskusjon om hva som overses når dette er fokus fremfor likheter. Ut fra et sosiologisk og medieetnografisk perspektiv ser forfatteren på hvordan barns mediebruk utfolder seg avhengig av den sosiale kontekst som utgjøres av henholdsvis kameratgruppen og familien. Artikkelen bygger på det som benevnes som den nyere barndomsforskning, der barndom blir oppfattet som en stukturell kategori og der barn blir betraktet som sosiale aktører.

Eva Bakøy viser til at store deler av medieforskningen har sett fjernsyn og litteratur som "opposisjonelle størrelser". Dette betyr at fjernsyn er blitt ansett som noe negativt (overfladisk, passiviserende, fantasiødeleggende og sivilisasjonstruende), mens litteraturen har fått status som noe positivt (dyptpløyende, fantasinærende og kulturbyggende). Bakøy argumenterer for at NRK Fjernsynets programprofil for barn på 60- og 70-tallet utviklet seg i et symbiotisk samspill med barnelitteraturen. Bakøys drøfting er et godt eksempel på hvordan endringer i synet på barndom gjenfinnes i mediene, beskrevet blant annet ved å vise til barnet

---

³ www.txt.no.

som *opplevende og reflekterende subjekt* og at *den tydelige voksenstemmen forsvinner* gjennom deler av 70-tallet.

Både den offentlige oppmerksomheten og forskningen på medier har vært konsentrert om de ”rörlige mediene”, hevder Ebba Sundin. I sin artikkel beskriver hun et prosjekt i svensk skole for å stimulere avislesning blant barn. Dette er en del av en internasjonal strategi for å styrke den papirbaserte nyhetsformidlingen. Prosjektet har dermed en økonomisk side (barn er morgendagens marked) og en demokratisk side (barn er morgendagens deltagere i samfunnsdebatten). Sundin påpeker at avisen primært blir betraktet som et voksenmedium. Forfatteren beskriver hva som skjer i flere skoler i Jönköpingsdistriktet i Sverige når elevene en spesiell dag får utdelt aviser som supplement til lærebøkene.

Ulla Johnsson-Smaragdi og Annelis Jönsson har sett på hvordan medievaner og innstilling til medier som er rådende i et barns oppvekst, gjenspeiler seg i ens egne vaner og holdninger som voksen. Gjennom empiri samlet inn med 20 års mellomrom diskuterer forfatterne i hvilken utstrekning innstillinger og vaner overføres gjennom generasjonene, dvs. om man kan se spor av foreldregenerasjonens innstilling til TV og deres TV-vaner i de voksne barnas innstilling og vaner 20 år senere. Forfatterne diskuterer begrepet mediearv, delvis koblet til den sosiokulturelle familiebakgrunnen, men framfor alt til det TV-vanemønster som var i foreldrehjemmet.

Niels Kryger argumenterer for å bygge bro mellom skolens kultur og fritidens mediekultur ved blant annet å la barn og unges egen produksjon slippe til i skolen. Med referanse til den danske folkeskolen diskuterer forfatteren hvordan konkret kunnskap om barns bruk av medier i fritiden kan bidra til forståelse av de pedagogiske utfordringene skolen står overfor. Krygers empiriske materiale springer ut av et 4-årig forskningsprosjekt ”Pigers og drenges hverdagsliv og mediekultur” der flere forskere har fulgt 24 barn i tre områder i Danmark.

Turid Skarre Aasebø diskuterer hvorvidt det er motsetninger mellom heltinnerollene som barnelitteratur og mediekultur tilbyr små jenter og det sosiale livet disse jentene lever med hverandre. Et sentralt funn er at gutter i langt større grad enn jenter tar i bruk medier i lek. Aasebø hevder at de kvinnelige, passive og ofrende heltinneskikkelsene i barnelitteratur og mediekultur representerer et brudd med det aktive livet mange av de små jentene lever i jentekulturene. Dette anser hun som noe av forklaringen på den manglende medieinspirerte leken blant jentene i undersøkelsen.

Avslutningsvis skal vi tilbake til Hogwarts. Det er ikke spesielt oppsiktsvekkende å anta at mange forskningsprosjekter vil dreie seg om

Potter-fenomenet i tiden som kommer. Om jenter finner en mer aktiv heltinneskikkelse i Rowlings bøker enn i andre litterære kilder, gjenstår å se. Et spørsmål er om Hermione, en klassevenninne av Harry Potter kan få denne posisjonen. Et nylig avsluttet engelsk forskningsarbeid⁴ konkluderer rett og slett med at *Harry was powerless without his friend Hermione Granger* og at uten henne kunne ikke Harry ha greid å slå den onde trollmannen Lord Voldemort. Det skulle vært spennende å vite hvordan nordiske barn oppfatter dette. Utfordringen er herved gitt, både til Turid Skarre Aasebø og andre.

Med dette ønskes leserne en god reise inn i deler av den nordiske barnemedieforskningen anno 2001.

Litteratur

- Buckingham, D. 2000. *After the Death of Childhood. Growing up in the Age of Electronic Media*. Cambridge: Polity Press.
- Erstad, O. 1997. *Mediebruk og medieundervisning*. Rapport nr. 2. Dr.gradsavhandling. Institutt for medier og kommunikasjon. Universitetet i Oslo.
- Papert, S. 1993. *The Children's Machine. Rethinking School in the Age of the Computer*. New York: Basic Books.
- Postman, N. 1982. *The Disappearance of Childhood*. New York: Delacorte Press.
- Tapscott, D. 1998. *Growing up Digital: the Rise of the Net Generation*. New York: McGraw-Hill.
- Winn, M. 1977. *The Plug-in Drug*. New York: Viking Press.

Vebjørng Tingstad
Norsk senter for barneforskning
NTNU
7491 Trondheim, Norge
e-post: Vebjorg.Tingstad@svt.ntnu.no

---

⁴ Michele Fry: *Heroes and Heroines: Myth and Gender Roles in the Harry Potter Books* (Avisen Evening Standard, 5. oktober 2001).